

Hírek és Kémikusok

Kurt Vonnegut

Kurt Vonnegut Jr. (1922–2007) a 20. század legjelentősebb amerikai írói közé tartozik. Habár gyakran a tudományos-fantasztikus írók közé sorolják, valójában ez csak pályája első szakaszára jellemző, és ilyen írásait akkor is inkább megélhetési problémák és nem irodalmi szándékok inspirálták.

Nevének nyilvánvaló német eredete sok félreértést okozott életében, holott már nagyszülei is mind az Amerikai Egyesült Államokban születtek. Nevének szokásos amerikai kiejtése „kört vonnegat” szemben a Magyarországon elterjedt, német kiejtési szabályokat követő „kurt fonegut” változattal. Bátyja, Bernard Vonnegut az Albany-i Egyetemen dolgozott légkörkémikusként, a SciFinder adatbázis szerint 1936 és 1995 között összesen 65 tudományos cikk szerzője volt, ebből 18 a nagy nevű *Science* folyóiratban jelent meg. Kurt is kémia szakon kezdett a Cornell Egyetemen, de ott nem bizonyult kellőképpen tehetségesnek, s tanulmányai befejezése helyett inkább önkéntesnek jelentkezett a második világháborús amerikai hadseregbe. Hadifogolyként közvetlen közlőrl látta Drezda bombázását, ez későbbi humanista nézeteire és írói tevékenységére is nagy hatással volt. Leghíresebb regényei *A Titán szirénjei*, az *Éj anyánk*, a *Macskabölcső*¹ és a *Bajnokok reggelije*. Érdekes egybeesés, hogy az Amerikai Humanisták Egyesületének tiszteletbeli elnöki címét a kémiával ugyancsak szoros kapcsolatban álló Isaac Asimov² utódként kapta meg.

Vonnegutot a legfeketebb fekete humor, illetve az akasztófa-humor nagymesterének tartják. 2007-ben elhunyt, de utána örökösei még számos, korábban kiadatlan írásának megjelenéséről gondoskodtak. Maga Vonnegut minden bizonnyal így kommentálta volna: az író halála megjelenő új köteteinek számában az olvasók számára örvendetes növekedést hozott.

Műveiben visszatérő motívum a természettudományokkal való kapcsolat. Talán nem is lenne illő, hogy az általa már olyan elegánsan leírtakat újrafogalmazzuk a jelen cikk kedvéért, ezért inkább kémiával, humanizmussal és akasztófahumorról kapcsolatos véleményét három rövidebb és egy hosszabb idézetben elevenítjük fel...

„Nem a Cornell tehet róla, hogy nemigen kedvelem ezt a helyet, ha netán valamelyik öregdiák titkár vagy káplán könnyekben akarna kitörni. Az apám tehet róla. Azt mondta, legyek én is vegyész, mint a bátyám, és ne fecsérlem az időmet meg az ő pénzét olyan tantárgyakra, amiket ő merőben hamis ékszereknek tart – irodalomra, történelemre, filozófiára. Nem volt tehetségem a természettudományhoz. És ami még ennél is sokkal rosszabb: diákegyesületemben valamennyi fiú mérnökhallgató volt.” (*Hogyan veszítettem el ártatlanságomat*, Borbás Mária fordítása)

„Csakhogy már Freud írt az akasztófahumorról, amely jellegzetesen közép-európai humor. Az emberek a politikai tehetetlenségükön nevettek. Az akasztófahumor az Osztrák-Magyar Monarchia népeivel kapcsolódik. Éltek ott zsidók, szerbek, horvátok

– sok kis embercsoport, összeszorítva egy valóságértelen birodalomban. És rettenetes dolgok történtek velük. Kiszolgáltattott, gyámoltalan népek voltak, ezért gyártottak vicceket. A frusztrációjukkal szemben nem volt más eszközüik. Itt és ma a Freud által meghatározott akasztófahumort zsidó humornak nevezzük: ez a humor reménytelen helyzetben élő, gyenge és intelligens emberekről szól.” (*Playboy-interjú*, Révbíró Tamás fordítása)

„Tiszteletbeli elnöke vagyok az amerikai humanisták AHA néven ismert szövetségének. E lényegében funkciótlan minőségben a nemrég elhunyt, lenyűgözően termékeny író és tudós, a nagy Dr. Isaac Asimov megüresedett székét foglaltam el. Az AHA elődöm tiszteletére tartott emlékmiséje során többek között a következő mondat hagyta el a számat: »Isaac már a mennyben jár.« Az egybegyűlt humanistáknak mulatságosabbat nem is mondhattam volna. Csak úgy gurultak a nevetéstől. Egek! Percekbe tellett, mire legalább az ünnepélyesség látszata helyreállt.” (*Áldja meg az Isten, Dr. Kevorkian*, Hideg János fordítása)

„RIPORTER: Diplomát szerzett kémiából?”

VONNEGUT: Már az első félévben sikerült mindenből elhasalnom. Boldogan vonultam be és mentem el háborúzni. A háború után beiratkoztam a Chicagói Egyetemre, ahol nagy kedvvel tanultam antropológiát. Ez a tudomány jobbra költészet, és jóformán semmi matek nincs benne. Akkor már házias voltam, és hamarosan gyerekünk is született, Mark. Később persze bedilizett és írt erről egy kitűnő könyvet, *The Eden Express* (Éden expressz) címmel. Épp most lett ő is apa, az első unokámé, egy Zachary nevű fiúé. Mark most végzi második évét a Harvard orvoskarán, és körülbelül egyetlen lesz az évfolyamon, aki nem adósodik el, mire lediplomázik – hála a könyvnek. Ez elég tisztes gyógyulás egy összeroppanásból, szerintem.

RIPORTER: Antropológiai tanulmányai később színezték írásait?

VONNEGUT: Megerősítettek ateizmusomban, ami egyébként is atyáim vallása volt. A vallásokat úgy mutatták be és tanították, mintha Rube Goldberg tők felesleges találmányai volnának – aminek mindig is gondoltam őket. Nem engedték, hogy egyetlen kultúrát is magasabb rendűnek találjunk bármelyik másiknál. Elfenekeltek, ha túlságosan sokat emlegettük a fajtákat. Roppant idealisztikus volt.

RIPORTER: Szinte már vallás?

VONNEGUT: Pontosan. És számomra az egyetlen. Mindaddig.

RIPORTER: Mi volt a disszertációja?

¹ Lásd *Természet Világa*, 2011/II különszám, 142, 93–96.

² Lásd *Magy. Kém. Lapja*, 2013, 68, 51.

VONNEGUT: A *Macskabölcső*.

RIPORTER: De hát azt évekkel azután írta, hogy otthagya Chicagót, nem?

VONNEGUT: Chicagót úgy hagytam ott, hogy nem írtam disszertációt. És nem kaptam diplomát. Valamennyi disszertációs témajavaslatomat elvetették, és nem volt egy vasam se, hát állásba mentem Schenectadybe, a General Electrichez mint PR ember. Húsz év múlva levelet kaptam a chicagói új dékántól, aki átlapozta a dossziémat. Az egyetemi szabályzat szerint, írta, egy nyomtatásban megjelent, magas színvonalú mű helyettesítheti a disszertációt, én tehát jogosult vagyok az oklevélre. Bemutatta a Macskabölcsőt az antropológia szakon, és azt mondták, hogy félig-meddig tisztességes antropológia, hát postán elküldték a diplomámat. Tehát 1972-ben végeztem, vagy valahogy úgy.

RIPORTER: Gratulálok.

VONNEGUT: Semmiség volt. Gyerekjáték.

RIPORTER: Igaz-e, hogy a *Macskabölcső* némelyik szereplőjét olyan emberekről formázta, akiket a G. E.-nél megismert?

VONNEGUT: Dr. Felix Hoenikker, a szórakozott tudós, Mr. Irving Langmuirnak, a G. E. Kutatólaboratórium sztárjának a karikatúrája. Ismertem valamelyest. A bátyám együtt dolgozott vele. Langmuir csodálatosan szórakozott volt. Egy alkalommal fennhangon tűnődött: vajon amikor a teknősbéka behúzza a fejét, akkor meghajlik vagy összehúzódik-e a gerince. Ezt beleírtam a könyvbé. Egy alkalommal borralalót hagyott a tányérja alatt, miután a felesége felszolgálta a reggelijét odahaza. Ezt is beleírtam. Legfontosabb hozzájárulása azonban annak a gondolata, amit én »Szuperjég«-nek neveztem: megfagyott víz, ami szobahőmérsékleten sem enged fel. Nem közvetlenül nekem mondta el. Legenda volt ez laborszerzte – körülbelül azóta, hogy H. G. Wells Schenectadyben járt. Ez jóval az én időm előtt történt. Kisfiú voltam akkor – hallgattam a rádiót, repülőgép-modelleket fabrikáltam.

RIPORTER: Utána meg?

VONNEGUT: Wells eljött Schenectadybe, és Langmuirt neveztek ki a házigazdájának. Langmuir úgy gondolta, elszórakoztathatja Wellst egy sci-fi történetbe illő ötlettel. Beszélt neki a jégéről, ami szobahőmérsékleten is szilárd marad. Wellst nem érdekelte az ötlet, legalábbis sohasem használta fel. Aztán Wells meghalt, és végül meghalt Langmuir is. Gondoltam: Azé, aki megtalálta – enyém az ötlet. – Langmuir egyébként az első tudós volt a magániparban, aki elnyerte a Nobel-díjat.

RIPORTER: Hogyan viszonyul ahhoz, hogy Bellow megkapta az irodalmi Nobel-díjat?

VONNEGUT: Ez volt a lehető legjobb módja egész irodalmunk megtisztelésének.

RIPORTER: Könnyen tud vele szót érteni?

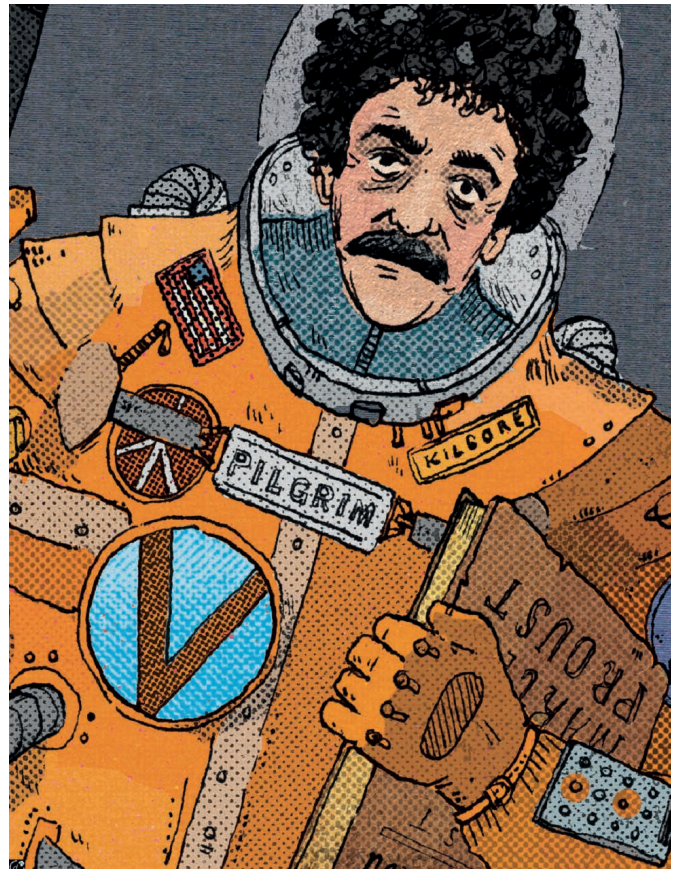
VONNEGUT: Igen. Körülbelül háromszor adódott rá alkalmam. Egy ízben én voltam a házigazdája az Iowai Egyetemen, ahol én tanítottam, ő pedig előadást tartott. Nagyon jól ment. Mindenestre volt egy közös tulajdonságunk...

RIPORTER: Mégpedig?

VONNEGUT: Mindketten a Chicagói Egyetem antropológia szakjának a termékei vagyunk. Tudomásom szerint Bellow sohasem vett részt néprajzi tanulmányúton, és én sem. Ehelyett iparosodás előtti népeket találtunk ki – én a *Macskabölcső*ben, ő a *Henderson, az esőkirályban*.

RIPORTER: Tehát tudóskollégák.

VONNEGUT: Én egyáltalán nem vagyok tudós. De annak örülök, hogy apám és bátyám természettudományos pályára kényszerítenek. Megértem, hogyan működik a tudományos logika és

játékosság, még ha nincs is tehetségem, hogy magam is részt vegyek benne. Élvezem a tudósok társaságát, könnyen jövök izgalomba, és szórakoztat, amikor elmesélik, mit csinálnak. Sokkal többet időztem tudósok társaságában, jobbra bátyám barátai-val, mint irodalmárokéban. Élvezem a vízvezeték-szerelők és asztalosok és autószerelők társaságát is. Csak az utóbbi tíz évben ismerkedtem meg irodalmárokkal, kezdve azzal a két évvel, amit tanítással töltöttem Iowában. Ott, Iowában, egyszerre olyanokkal kerültem barátságba, mint Nelson Algren és José Donoso és Vance Bourjaily és Donald Justice és George Starbuck és Marvin Bell és így tovább. Elképedtem. Most, legutóbbi könyvem, a *Börleszk* kritikáiból ítélve, az emberek legszívesebben kipöccintenének az irodalmi létesítményből, visszaküldenének oda, ahonnan jöttem.”

(*Öninterjú*, Borbás Mária fordítása)

Lente Gábor

